

SA EXAM PAPERS

YOUR LEADING PAST YEAR EXAM PAPER
PORTAL

Visit SA Exam Papers

www.saexampapers.co.za

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI (HL)

BAMMBIRI LA U THOMA (P1)

2017

MEMORANDAMU

MARAGA: 70

Memorandum uyu u na masiatari a 8.

KHA VHA PFESESE:

- Memorandumu uyu u tou vha tsumbandila fhedzi ya u thusa vhatoli/vhamaki.
- Ngauralo, a u tei u vha ambadzifhele nga wothe lini.
- Phindulo dza vhagudi dzi tea u sedzwa u ya nga vhukoni ho taniwaho kha phindulo yeneyo.
- Phindulo dzi tea u eliwa nga u angaredza, nahone mbuno dzi newe ho teaho zwi tshi tevhedza maga o dzhiwaho kha mutangano wa ndinganyiso.
- Memorandumu uyu u do thoma wa dzulelwa dzulo nga vhothe vha kwameaho musu u tola/maka hu sa athu u thoma.

KHETHEKANYO YA A: THOLOKANYONDIVHO**NDAELA KHA VHAṬOLI/VHAMAKI****Maga a u tola/maka tholokanyondivho:**

- Ngauri ndivho i kha u pfesesa, mupeleto wo khakheaho na vhukhaxhi ha luambo kha phindulo zwi songo newa ndatiso nga nda ha musu vhukhaxhi honoho vhu tshi thithisa kupfesesele/u shandula zwi ambwaho. (Honeha, vhukhaxhi vhu di fanela u sumbedzwa).
- Arali mulingiwa a shumisa maipfi a luambo luwe lune a sa khou lingwa khalwo, kha vha tsinye ito kha maipfi ayo, nahone arali phindulo i tshi kha di pfala, hu songo vha na ndatiso. Honeha, arali ipfi li bvaho kha luwe luambo lwo shumiswaho kha tshibvedzwa nahone la lavhelelwa kha phindulo, izwi zwi a tangedzea.
- Kha **mbudziso dzo vuleaho**, a hu na maraga dzine dza fanela u avhelwa kha EE/HAI kana NDI A TENDA/A THI TENDI. Tshiitisi/thikhedzo/thuthuwedzo ndi zwone zwine zwa fanela u sedziwa.
- Kha mbudziso dzi todaho NDI NGOHO/A SI NGOHO, maraga dzi tea u **kovhekanywa**, maraga nthihi i tea u avhelwa NDI NGOHO/A SI NGOHO kana MBUNO/KUHUMBULELE, **iwe maraga** ya ya kha tshiitisi/thikhedzo/thuthuwedzo. Maraga ya tshiitisi/thikhedzo/thuthuwedzo i tea u avhelwa fhedzi arali phindulo ya NDI NGOHO/A SI NGOHO kana MBUNO/KUHUMBULELE i yone. Hu songo newa maraga iyo arali thikhedzo/tshiitisi/thuthuwedzo zwo khakhea.
- Kha mbudziso dzi todaho khouthesheni u bva kha tshibvedzwa, vha **songo** nea ndatiso vhagudiswa arali vho siedza zwidevhe, kana arali ho khakhea huwe u peleta kha izwo zwo khouthiwaho.
- Musu phindulo ya ipfi lithihi yo lavhelelwa hone mulingiwa a nea fhungo lothe, kha a newe maraga **tenda fhedzi** ipfi lo lavhelelwaho lo talelwa kana lo sumbedzwa.
- Musu mbuno mbili/tharu dzi tshi todiwa, ngeno nnzhi dzo nekedzwa, kha vha make **fhedzi** mbili/tharu dza u thoma.
- Kha vha tangedze u fhambana ha nyambotavhi.
- Kha mbudziso dza u nanga kha zwinzhi, kha vha tangedze **ZWOTHE**, ledere li livhanaho na phindulo yone NA/KANA phindulo yo nwalwaho nga vhadalo.

MBUDZISO YA 1

PHINDULO: TSHIBVELEDZWA TSHA A

- 1.1 Mitambo ya sialala i disa ndivho na phatho/tshumisano/U talifhisa na u nea tshiala tsha lushaka.√ (1)
- 1.2 Ndi u dzhena ha vhaswa kha mikhwa mivhi sa u shumisa zwickambi na zwidzidzivhadzi na zwa vhudzekani, zwine zwa fhedza zwo vha tshinyela vhumatshelo havho.√√ (2)
- 1.3
Khadi	Bune
- I thusa kha nyonyoloso	- I thusa kha nyonyoloso. √
- Mutambi a khakha/kundwa u a bva ha dzhena mu ⁿⁱ we. √	- Mutambi a khakha/kundwa u <u>di</u> isa phanda na u tamba. √
- [Na zwiⁿⁱwevho zwi tendiseaho] (3)
- 1.4 Mufuvha u thusa kha u humbula na u kona u vhalela hu u itela uri thaidzo dzine ra tangana nadzo vhutshiloni ri kone u dzi tandulula.√√ (2)
- 1.5 Muhumbulo muhulwane ndi wa uri vhana/vhathu ri tea u guda zwickili zwa u kona u tandulula thaidzo uri ri dzule ro takala. √√ (2)
- 1.6 Ku sumbedza mutambi a tshi tea u humbula vhukuma kha zwine a fanela u ita hu u itela u kunda mukhaedu wawe.√√ (2)
- 1.7 Madavha a nga tutuwedza muya wa u thusana hu si na mbadelo,√ zwa mbo fhungudza vhusiwana vhunga na vha si na tshelede ya u badela vha tshi nga kona u wana tshumelo.√√
[Maraga nthihi kha mbuno na mbili dza thikhedzo] (3)
- 1.8 Ndi sola uri vhana vha nga ngalala/xela/tswiwa/phadzhiwa/ huvhala.√ (1)
- 1.9 Ee, ndi a tendelana nakwo ngauri mitambo i ita uri vhathu vha kuvhangane fhethu huthihi, hu vhe na u davihdzana musi vha tshi khou fhana mihumbulo.√√
[Kana zwiⁿⁱwevho zwi pfallaho.] (2)

- 1.10 Ee.
Mitambo ya sialala i nga fhata vhaswa kha masia manzhivsa u kona u kondelelana, u tutula mihumbulo, u vhuisa mikhwa na u thonifha pfanelo dza vhathu khathihi na u khwinisa matshilisano. √√

KANA

Hai.

Vhaswa/vhathu vha ano maduvha a vha tshee na tshifhinga tsha u didzenisa kha iyo mitambov vhunga ho no dalesa zwa thekholodzhi ya vhudavhidzani na zwa pfunzo zwikoloni. √√

[Maraga nthihi kha mbuno na mbili dza thikhedzo] (3)

PHINDULO: TSHIBVELEDZWA TSHA B

- 1.11 Ndi ngauri ho ngo ambara zwienda lune a nga kha di vhaaisala saizwi luvhande lune vha khou tambela khalwo lwo aledzwa nga zwidina.√ (2)
- 1.12 Mutambo uyu u khou tambwa kha mudavhi wa musalauno hune vhatambi vha lavhelelwa u tamba vhe na tshomedzo/zwishumiswa zwo fhelelaho.√√ (2)
- 1.13 Ndi ngauri u vha tshipida tsha Ngudavhutshilo/(Life Orientation), Vhusiki ha vhutsila (Creative Arts) na tshipida tsha minwe ya mitambo (Performing Arts) zwikoloni.√√
- [Na zwiwe zwi pfalaho.] (2)

PHINDULO: TSHIBVELEDZWA TSHA A NA B

- 1.14 Tshibveledzwa tsha A
Tshibveledzwa itshi tshi tana mitambo minzhi yo fhambanaho ine ya nga fhata vhaswa kha masia o vhalaho. Muswa a nga si fhatee a fhelela nga mutambo muthihi fhedzi, u tea u khwathiswa namani na mihumbuloni, khathihi na u divha mikhwa kwayo ya matshilisano.

KANA

Tshibveledzwa tsha B

Uyu mutambo u a tambea musalauno vhunga hu na tshomedzo/mveledziso yo teaho kha u u tamba, ngauralo zwi nga lelutshela vhaswa vhanzhi u didzhenisa khawo. Mitambo minzhi i re kha A a i tsha tambea nga niwambo wa u anda ha thekholodzhi ya ano maduvha. √√√

[Maraga 3 kha mbuno dzo dziaho.] (3)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: MANWELEDZO/SAMARI**MBUDZISO YA 2: U NWELEDZA NGA MAIPFI ANU****Ndila ya u maka manweledzo:**

Manweledzo a tea u makiwa nga ndila i tevhelaho:

- **Kuavhelwe kwa maraga:**
 - Maraga dza 7 kha mbuno dza 7 (maraga 1 kha mbuno).
 - Maraga 3 ndi dza luambo.
 - Thanganyelo ya maraga: 10
- **Kuavhelwe kwa maraga musu mulingiwa a songo anulula/kopolola maipfi o tou ralo:**
 - Mbuno dza u bva kha 1–3 dzi re dzone: avhelani maraga 1
 - Mbuno dza u bva kha 4–5 dzi re dzone: avhelani maraga 2
 - Mbuno dza u bva kha 6–7 dzi re dzone: avhelani maraga 3
- **Kuavhelwe kwa maraga dza luambo musu mulingiwa o anulula/kopolola maipfi o tou ralo:**
 - Khouthesheni dza u bva kha 6–7: ni songo avhela maraga dza luambo
 - Khouthesheni dza u bva kha 1–5: avhelani maraga 1 ya luambo

PFESANI:

- **Tshivhalo tsha maipfi:**
Vhamaki vha tea u khwathisedza tshivhalo tsha maipfi o shumiswaho. Vha songo tusa maraga arali mulingiwa a songo sumbedza tshivhalo tsha maipfi, kana arali tshivhalo tsha maipfi tsho sumbedzwa tsho khakhea. Arali tshivhalo tsha maipfi tsho fhira, kha vha vhale u swika kha fhungo la u fhedzisa li re nthha ha tshivhalo tsho tetshelwaho vha litshe ayo mañwe a manweledzo o salaho.
- Kha vha shumise mbuno khulwane dzi tevhelaho dzine mulingiwa a tea u dzi shumisa kha manweledzo sa **tsumbandila**.
- Mbuno dziñwe na dziñwe dza sumbe (7) dzi pfalaho dzi tea u avhelwa maraga dzi kha phara.
(Mafhungo na/kana zwipida zwa mafhungo zwi tea u anana/lunzhedzana.)
- Manweledzo ane a vha mapfufhi, fhedzi o faredza mbuno dzothe, hu songo newa ndatiso kha zwenezwo.

PHINDULO: TSHIBVELDZWA TSHA C

NO	KHOUTHESHENI	NO	MBUNO
1	'Mvelaphanda ya shango i ditika nga vhubindudzi, honeha uri i vhe hone hu tea u vha na tshipikwa tshine tsha swikelelwa.'	1	Vhubindudzi vhu bveledzaho shango vhu tea u vha na tshipikwa.
2	'Muthu wa vhubutali a nga humbela ndamedzo ya masheleni kha zwiimiswa zwa masheleni zwo fhambanaho a thoma bindu lawe.'	2	U humbela ndamedzo ya masheleni kha zwiimiswa zwa masheleni zwi nga thusa.
3	'Musi muthu a na mbonelaphanda u kona u bveledza kuhumbulele kwo dziaho na u pfesesa ndila ya vhubindudzi nga vhuphara.'	3	Mbonelaphanda na kuhumbulele kwo dziaho zwi bveledza vhubindudzi ha khwine.
4	'Ndi fhalane hune u do thoma a vha na pulane ya bindu, a divheshela mulayo na mikano uri a si khakhisee.'	4	Pulane ya bindu, milayo na mikano ndi zwa ndeme kha vhubindudzi.
5	'Mabindu manzhi a a wa arali ramabindu onoyo a na vuhovheleli, u shaya ndivho khathihi na tshenzhemo.'	5	Vhuhovheleli, u shaya ndivho na tshenzhemo zwi wisa mabindu.
6	'Tshifhinga tshothe hu tea u tolwa tshitoko u itela uri a kone u vhona mbuyelo kha zwine a khou bindudza zwone.'	6	Tshitoko tshi tea u tolwa u itela mbuelo ya bindu.
7	'Ramabindu u tea u kona u langa masheleni a bindu lawe.'	7	Vhulangi ha masheleni ndi zwa ndeme kha vhubindudzi.
8	'Ramabindu u tea u vha muthu ane a vha na dzangalelo la u guda maitete maswa a vhubidudzi.'	8	Ramabindu u tea u dishomedza nga ndila ntswa dza u langa bindu.

TSHIVHUMBEO TSHA PHARA

PFESESANI: Iyi i tou vha tsumbo; mulingiwa ha lavhelelwi u tou i bvisa yo tou ralo kokotolo lini.

Vhubindudzi vhu bveledzaho shango vhu tea u vha na tshipikwa. Zwi a thusa u humbela masheleni a ndamedzo kha zwiimiswa zwa masheleni. Mbonelaphanda na kuhumbulele kwo dziaho zwi bveledza vhubindudzi ha khwine. Pulane ya bindu, u dina milayo na mikano ndi zwa ndeme kha vhubindudzi. Bindu li a wa arali ramabindu e na vuhovheleli, a si na ndivho na tshenzhemo. Tshitoko tshi tea u tolwa u itela u langa mbuelo ya bindu. Vhulangi ho khwathaho ha masheleni zwi alusa bindu. Ramabindu u tea u dishomedza nga maitete maswa a u langa bindu.

[Maipfi a 91]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B:

10

KHETHEKANYO YA C: ZWIVHUMBEO NA MILAYO YA KUSHUMISELE KWA LUAMBO

Maga a u tola/maka

- Mupeleto:
 - Phindulo ya ipfi lithihi i tea u newa maraga naho mupeleto wo khakhea, nga nnda ha musu vhukhaki uho vhu tshi shandukisa thalutshedzo ya ipfi lenelo.
 - Kha phindulo ya fhungo lo dalaho, vhukhaki ha mupeleto vhu tea u newa ndatiso arali vhu kha tshivhumbeo tsha luambo lwonolwo lu lingiwaho ngalwo.
 - Hune ha lingiwa pfufhifhadzo ya ipfi (aburivesheni), phindulo i tea u newa i kha mupeleto wonewone.
- Zwivhumbeo zwa mafhungo zwi tea u vha zwi kha divhafhungo/girama yoneyone nahone yo newa i kha mafhungo o fhelelaho/kana sa zwi ananaho na ndaela.
- Kha mbudziso dza munangelo, kha vha tangananedze ZWOTHE – ledere li tshimbilelanaho na phindulo yone NA/KANA phindulo yo nwalwaho nga vhudalo.

MBUDZISO YA 3: U SENGULUSA KHUNGEDZELO

PHINDULO: TSHIBVELEDZWA TSHA D

- 3.1 Yo livhiswa kha vhabebi vha vhana vhatuku/zwixele/vhane vha khou toda u lelelwa vhana. ✓
[Tshithihi fhedzi.] (1)
- 3.2 Mukungedzeli u khou bvedza muhumbulo wa uri vhabebi vha vhana vha tavhanye u ya u nwalisa/vha songo zwi nyadza/dzhiela fhasi. ✓✓ (2)
- 3.3 O bebwa nga nwedzi wa *Tshimedzi*. ✓✓ (2)
- 3.4 C/U alusa nwana wa mikhwa. ✓ (1)
- 3.5 Ndi thekeniki ya u fhuredzela/u kunga✓ ngauri mitengo ya hone a si R300 fhedzi, i khou thoma kha R300 u ya nthā. ✓ (2)
- 3.6 Mukungedzeli o swikelela ngauri o shumisa fonto dzo fhambanaho/nyolo/luambo lwa u fhuredzela/u kunga/fhethu/na vhutumani. ✓✓
[Zwivhili fhedzi.] (2)
- [10]**

MBUDZISO YA 4: KHATHUNI**PHINDULO: TSHIBVELEDZWA TSHA E**

- 4.1 Khathuni i khou tana vhathu vha no khou shuma mishumo yo fhambanaho. (u pennda, u tangedza vhathu na u ita tie).√√ (2)
- 4.2 Ndi sola u dzhena ha vhanna vho ambara miṅwadzi/gebisi nduni/u amba ha mufumakadzi a songo gwadama√ngeno mvelele ya Tshivenda i tshi lwa nazwo.√ (2)
- 4.3 B/Liedzamuthu√ (1)
- 4.4 Muambi/Munna u sumbedza uri u khou tambudzwa nga u shuma mushumo wa vhasadzi (u ita tie), ngeno atsina mishumo miṅwe na miṅwe ya ano maḍuvha i tshi tewa nga mushumi wa mbeu iṅwe na iṅwe.

KANA

Muambi/Munna u kha ḍi vha na kuhumbulele kwa uri musadzi ndi wa khishini, zwine ano maḍuvha a zwo ngo tsha ralo. √√√
[Zwiṅwe na zwiṅwe zwi pfallaho – maraga 3.] (3)

- 4.5 Phindulo iṅwe na iṅwe ya riwana yo tea u tangedzwa.√√ (2)
[10]

MBUDZISO YA 5: KUSHUMISELE KWA LUAMBO NGA NDILA YONE**PHINDULO: TSHIBVELEDZWA TSHA F**

- 5.1 Ndi zuwela√ na lopola√ KANA takalela√ na funesa.√ (2)
- 5.2 nz.√ > na zwiṅwe.√ (2)
- 5.3 Phambala.√ Mbudzi ya makhulu yo dzwala nga *phambala* mulovha.√ (2)
- 5.4 e tshikoloni√ > e si tshikoloni.√ (2)
- 5.5 Lutukana lusekenesekene lwe vhathu vha vha vha tshi lu nyadza lu nga si bveledze muloro walwo wa u vha mulimisi, lu tshi vho fhedza lwo bveledza buḍo lenelo nga ndila i mangadzaho.√√
[Kana zwiṅwevho zwi pfallaho.] (2)
[10]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 30
MARAGAGUTE: 70